

Dnes nechápu že to skončilo tak pozdě, tehdy jsem nechápal, že to skončilo tak brzy

Panu Miloslavovi bylo v roce 1989 dvacet sedm let, žil v Praze a občas v rodné Ledči nad Sázavou (malebné městečko na Vysočině). Dnes, v roce 2010, je mu čtyřicet osm, má manželku a dva syny, z nichž ani jeden toho moc netuší o době, ve které strávil zatím ještě většinu života. Snad i proto byl tak laskav a poskytl mi rozhovor jakožto pamětník sametové revoluce. Mnoho jsem toho slyšel, zapamatoval si a vstřebal. Nikdy to nezažiji. Nikdy to nepochopím. Ale snad aspoň to málo, co jsem schopen pojmut, mi osvětlí listy historie i tunel budoucnosti.

Čím jste se tehdy živil?

Tehdy jsem se živil jako programátor v podniku ČKD Výpočetní technika. To byl v podstatě specializovaný útvar, kde se soustředila výpočetní technika, která tehdy byla v plenkách. Počítače nikdo neznal, nikdo neměl a všechna výpočetní technika ještě byla soustředěná v sálech.

Jak byste popsal svůj vztah k tehdejšímu zřízení?

Můj vztah byl takový, že jsem určitě nebyl mezi odpůrci režimu, nebyl jsem žádný disident, ale zase jsem nebyl komunista nebo aktivní podporovatel. Myslím, že se tomu říká šedá zóna. Myslím, že jsem znal jenom jednoho člověka, co měl něco společného s disidentem. Ale zase jsem odmítal nabídky ke vstupu do komunistické strany. To mi nabídli kdysi už na střední škole. Já jsem jim ale říkal, že je to pro mě moc velká čest, jakou si nezasloužím, a nějak jsem to elegantně odmítal. Pak mi to nabízeli až v ČKD skrz šéfa. A zajímavé bylo, že uznával, že je to celý šaškárna, ale prakticky mi ukazoval výhody, jež mi budou poskytnuty. A bylo strašně zajímavé, že tenhle šéf mi to nabízel někdy v polovině roku 1989, a během listopadu byly u nás v ČKD revoluční schůze, kde samozřejmě měli mluvit i komunističtí političtí pracovníci. A najednou se všichni komunisti vypařili a on jediný zbyl a jediný před nás vystoupil a trapně obhajoval komunisty, tvrdil že ten incident na Národní třídě byl v pořádku, a i když na něm bylo vidět, že tomu nevěří, tak se musel ztrapňovat. To pro mě bylo zadostiučinění.

Pamatujete si na nějaký přelom, kdy jste začal cítit, že se něco děje? Mohl byste to blíže popsat?

To je složitý – že se něco děje. Postupně to přibývalo od nějakého osmdesátého-šestého, kdy přišel v Rusku Gorbačov (*nastoupil v r. 1985, pozn. red.*), tam všude tály ledy, povolovaly se kulturní akce, které se dříve nepovolovaly. Si pamatuju, že jsem poprvé viděl Havla na Lipnici na hudebním festivalu. Uváděl to Rejžek, zval si různé hosty, mezi nimi i Havla, a zeptal se ho, jak se má a něco takového a kdy naposledy stál před takovým publikem, a on že naposledy v 68, a nastal velký aplaus. V Rudém právu vyšel článku, že vcelku pěkná akce byla zkažena výstřelky. Další stupeň byl Palachův týden, v osmdesátém devátém v lednu. Kdy napřed byla demonstrace, pak se to zvrhlo v to, že se lidi nějak potloukali po ulicích a komunisti rozháněli i nevinné lidi, co se jen tak procházeli městem, a už bylo vidět, že to policejní moc příliš nezvládá. A já si pamatuju, že jsme si s kamarády povídali a já nevěřil, že to skončí nějak brzo. A že to skutečně prasklo, to bylo určitě toho 17. listopadu. To jsem byl doma v Ledči nad Sázavou, tak jsem to slyšel ze Svobodný Evropy, že byla demonstrace, o který jsem už dřív slyšel, a říkali, že tam zahynul student. A to jsem tehdy řekl, že tohle už nepřežijou. A tehdy si lidi řekli, že takhle už ne. Ty kroky ke změně byly postupný, ale tady přišel zlom a už to bylo jasné.

Jak jste vy osobně prožíval ony revoluční listopadové dny?

Myslím, že 14. listopadu bylo úterý, a to jsme šli s tvójí maminkou na první rande, a to na akci Antidiskotéka Jiřího Černého na Vltavské, kde pouštěl desky a do toho povídal. A druhý rande

bylo 16. listopadu, a to jsme šli do Vysočan, teď už to tam asi není, tehdy tam bylo něco, co se jmenovalo Lidový dům, a tam byla nějaká výstava. Jak jsem říkal, že se už povolovalo všechno možný, tak tohle byl příklad. Výstava nějakých mladých alternativních umělců. Nicméně tam měli zavřeno, už ani nevím proč. Tak jsme nějak randili jinak, a já jsem v pátek jel domů do Ledče. A jak začaly ty události, jak se každý den scházely demonstrace, tak se to prolínalo s tím, že jsme s maminkou randili. Takže jsme chvíli stávkovali, chvíli demonstrovali, chvíli randili. A bylo to takový zajímavý, že jsem se tomu nemohl plně věnovat, kdybych nerandil, tak bych se tomu věnoval aktivněji.

Ty dny byly celkově strašně zajímavý, v práci jsme jenom sháněli informace o tom, co se děje. A co bych chtěl říct, že mně strašně vadí, když někdo tvrdí, že to bylo celý zmanipulovaný a dopředu daný. Protože já jsem byl u toho, jak spoustu věcí vznikalo úplně impulzivně a na místě. Si pamatuju, jak někdy v týdnu těch demonstrací se i u nás tvořilo Občanský fórum a řešili jsme, že půjdem na Václavák, a v ten den měl mít Štěpán proslov a já jsem navrhoval, že na někoho kašlem, že komunisty jsme poslouchali 40 let. Ale prosazeno bylo, že je to blbost, že se musí jít na tu demonstraci, kterou svolává Štěpán, abychom ukázali, že ho nepodporujeme, a to právě byl výborný nápad. Byla v dnes již neexistujícím nádvoří, které bylo plné lidí. Vylezl Štěpán, něco povídal a lidi jemně pískali, ale nechali ho mluvit. Ale dav byl proti němu a on si naběhl. A to jednou větou, že: „Ulice nebude rozhodovat kdy odejde vláda a že děti nebudou rozhodovat, kdy odstoupí prezident“. (*Doslovné znění bylo: „V žádné zemi ... neexistuje to, aby patnáctiletý děti určovaly, kdy má odejít prezident, nebo kdy má přijít a kdo jím má být.“, pozn. red.*) A dav impulzivně na místě vymyslel slogan „My nejsme děti“ a skandoval. A Štěpán byl naprosto odvařenej. A ani ty protirežimní filmaři z toho už nemohli nic nastříhat.

Jaké okolo vás panovaly očekávání do budoucna?

Těžko říct. Každý měl trochu jiná očekávání, ze začátku to bylo dobrý, a proto se zlomili, protože masivní většina byla hlavně proti režimu, který už se držel jen silou vůle. Ale postupem času se zjistilo, že každý to myslí trochu a každý má jiná. Ze začátku měli všichni jeden cíl, ale postupem času se ta očekávání rozptylovala. Ze začátku bylo pro hodně lidí – zblblých komunismem – těžké přiznat, že chtějí kapitalismus. My, když jsme se o tom bavili, tak čím byl člověk starší, tak chtěli ty změny pomalejší, a my nejmladší jsme chtěli ty změny rychle a hned. Zcela logicky jsou ve společnosti ty zájmy různé, a ten komunismus byl tak neudržitelný, tak dusil zájmy lidí se vyjádřit, že to najednou bouchlo jak papiňák.

Pamatujete si nějaký přelom, kdy jste si myslel, že už přišel konec?

První pocit, že se to zlomilo a že to nebude zpátky, u mě nastal toho 17. listopadu. To, že se to změní tak, že půjdou od válu? Asi to byla takzvaná generální stávka, která byla takovou ukázkou síly. V Praze se demonstrovalo ve velkém, už dlouho. Ale nikdo nevěděl, jak to bude mimo Prahu. I když byly různé tendence to trochu zpomalit a oslabit, tak v celé republice ta generální stávka proběhla a lidi ukázali, že se nemají o koho opírat. Komunisté se totiž verbálně vždycky zaštiťovali tím, že to, co dělají, dělají pro pracující lid. A ve chvíli, kdy lidi vyšli do ulic a ukázali, že to tak není, tak už neměli komunisti v ruce vůbec nic.

Jak jste v oné době vnímal disent a jeho roli ve společnosti?

Po pravdě řečeno jsem ho moc nevnímal. Ta situace tenkrát vypadala strašně jinak než dneska, tím, že dneska se mluví hodně o tom, co disidenti tenkrát dělali a jak žili, tak vyvstává dojem, že tenkrát to bylo stejně. Tenkrát se o těch věcech ale nemohlo veřejně informovat a každý si ty informace sháněl nějak individuálně. A já těch informací měl strašně málo. Znal jsem jediného člověka, který do toho okruhu patřil, a ani on mi neřekl o tom, koho zná a co dělá. Nějaký věci prosácky a některý ne. Jsem se třeba dozvěděl něco o Knížákovi, který byl slavný umělec v 60. letech a potom se po něm slehla země. A když jsem se tehdy o něm něco dozvěděl, tak jsem zkusil zkoušet svoje starší kolegy, jestli ho znají, a nepříliš překvapivě ho neznali. Těch informací bylo

strašně málo pro lidi, co stáli mimo ten disent. Četli jsme o nich v Rudém Právu, a to zase všichni chápali, že je blbost. Si pamatuju na článek v osmdesátém osmém roce s názvem: „Kdo je Havel?“ (správně „Kdo je Václav Havel“, RP 23.2. 1989, pozn. red.), kde ho strašně dehonestovali. Nevěděli jsme nic, jen to, že tohle pravda nebude. Nutno taky říct, že se moc neprojevovali. V osmdesátém osmém byla jediná povolená demonstrace na Škroupově náměstí, kde vystoupil Havel a nějací další lidi. Zнала se jenom některá konkrétní jména, ale ani samotný pojem disent se příliš nepoužíval mezi většinou populace. Toho mého kamaráda jsem potkal týden před 17. listopadem a se mě ptal, jestli půjdu, že ho zajímá, jak to bude vidět, že je zvláštní, že to organizují Svazáci. Od něj sem se taky dozvěděl o Několika větách, ale ani mi třeba nenabízel, abych to podepsal.

Jak jste se díval na lidi, co veřejně reprezentovali a podporovali režim?

Já jsem se s takovými lidmi moc neseťkal. To byl paradox té doby, já třeba nevím, jak to bylo v 50. letech, jelikož jsem tu dobu nezažil. Ale v těch 80. letech bylo těžký se potkat s někým, kdo ten režim zarytě hájil. Na veřejnosti ty lidi prostě nebyli. Ty, co tam byli, ty to brali jako nutnou formalitu. Ani na vysoký škole, kde byly předměty o marxismu-leninismu. Obzvláště u nás na technické škole se to bralo jako formální část výuky, kterou se musí projít. Ale nebralo se to vážně, ze žádný strany. Nikdo po nikom nechtěl, aby byl přesvědčený pro tu věc. Neexistoval člověk, který by to nějak hájil a obhajoval. Vážně si nedokážu vzpomenout na případ někoho takového. Valná většina lidí měla přesvědčení, že to jsou kraviny, se kterejma ale nejde nic dělat. Myslím, že tu dobu pěkně popisuje film Kouř od Vorla. Jednak jak je celej takovej šedivej, a pak hlavně ty poskakující disko týpci mezi těma znavenejma lidma. To je myslím pěkný umělecký ztvárnění ty doby.

A jak byste popsal všeobecnou náladu, která přišla po revoluci?

Jako veliké nadšení. Tím, že vybuchl ten politický papiňák a všechno se uvolnilo a všichni byli nadšení. To nadšení vládlo prvních několik měsíců. Pomalu odpadávalo, ale pořád ta nálada byla převážně pozitivní. Většina byla nadšených, a ty s máslem na hlavě si zase oddychli, že se jim nic nestane, že to prostě přežijou. Osobně si myslím, že v té době se mohlo udělat víc výraznějších změn, než se udělalo. Samozřejmě přišlo spoustu nepopulární kroků, jako srovnávání cen na logickou tržní úroveň. Si pamatuju, jak asi po půl roce přišlo velký zdražování všech potravin, současně k tomu ale rostly mzdy. Já jsem v té době vydělával asi dva tisíce korun. Ty ceny těch potravin byly udržovány ve stejný výši. Už ani nevím, co se dělo, ale si pamatuju zavřený obchody asi dva dny. Za bolševika bylo daný, kolik stojí litr mlíka a bochník chleba. Normální trh přijde s tím, že se cena odvíjí od nabídky a poptávky, a já teď už nevím, co byl klíčovej bod, kterej to způsobil, jenom že to snad bylo nějaký dvoudenní přeceňování. Ale chtěl jsem se dobrat k tomu, že lidi byli otevřený k tomu takzvanému uvolňování opasků. Ta doba byla pro mnoho lidí těžká, ale ty lidi jí snášeli. To utahování opasků ale snad skončilo rychleji, než jsme si toho stačili všimnout. Třeba my jsme byli takzvaný mladý manželství, já jsem ten plat měl nějaký normální. Maminka na to vzpomíná, že jsme byli chudý a byli na tom špatně, ale vždycky jsme měli co jíst a nemyslím si, že bychom si žili zase nějak strašně.

A proč vlastně přišla revoluce?

Přišla, protože přijít musela. Tam nebylo jiný řešení. Jiná věc byla, že my jsme netušili, že ta změna přijde. Ale s odstupem času, když člověk zjistil ty informace, tak zjistil, že se ten východní blok rozpadal, že Gorbačov rezignoval na držení toho impéria pevnou rukou, ekonomicky se to hroutilo. To prostě nebyl životaschopný systém, ten socialistický experiment. Bylo tam víc věcí, nejenom ta touha po svobodě, která se dnes tak vyzdvihuje. Já si pamatuju, jak jsme tehda mluvili se svýma vrstevníkama o tom, co by se dalo dělat, a vždycky to končilo tak, že to nejde, že to komunisti nedovolí. My jsme chtěli třeba dělat folkový koncerty v Ledči nad Sázavou. A dva jsme nakonec uspořádali a nešlo to jinak, než že jsme si sehnali záštitu od Spolku ochráňů

přírody. Ať člověk chtěl dělat cokoliv, vždy musel najít nějakou symbolickou podporu od nějaký komický složky státu. Druhá věc byla, že to nefungovala ani ekonomicky, spousta lidí podle mě demonstrovalo, protože viděli, že se ta úroveň u nás a na Západě nedá vůbec srovnat. V tom komunismus lidí prostě nepřesvědčil. Z dnešního pohledu vidím, že to prostě padnout muselo. Tenkrát jsme to ale nevěděli.

Myslíte si, že se vaše generace liší od těch ostatních?

Myslím, že jo. Já si myslím, že se určitě odlišuje od generací starších, od lidí, který v té době byli příliš starý na to, aby tu změnu přivítali pozitivně. Lidi kolem 50ti a víc, pro ty bylo mnohem složitější se na nový systém adaptovat. Tyto lidi nacházejí v této době pozitiva. Lidi mladší generace, i když to zní divně, jsou o něco ochuzený, že něco nezažili. Že ty lidi, co to zažili, ne že by něco takového znova nepřipustili, ale myslím, že jsou tak poučený, že ví, že ten systém nebude fungovat. Bojím se, že nějaká mladší generace zase nabude dojmu, že sociální spravedlnost, beztrždní společnost a tyto hesla někam vedou. A myslím, že my jsme zase byli tak mladý, že jsme se dokázali adaptovat v tom novým systému. I když možná zrovna můj věk nebyl tak ideální, mám někdy pocit. Lidi třeba o 10 let starší byli už v pozicích, ze kterých se mnohem líp dostávali do důležitých pozic během transformace. A lidi zase třeba o 10 let mladší, co byli ještě na škole, to někdy využili tím způsobem, že odjeli do zahraničí, kde studovali či pracovali a dovybavili se jazykově.